

can be used as an auxiliary verb in negative and interrogative sentences, as a representative of the previous verb and as a notional verb).

The sixth group of grammar translation difficulties is connected with peculiarities of expressing the sentence parts in the both languages, primarily that of the subject and the predicate. For example, English possesses the so-called «formal subject» and «formal object» that are impossible in the Ukrainian sentence's structure. Only a small part of English and Ukrainian expressions has identical syntactic structure and the order of components; it is the only case when English expressions can be translated by the respective Ukrainian expressions without any grammar transformations.

This way of translation is called «literal» or «word-by-word» translation. It should be differentiated from the grammatically literal translation which is the word-by-word translation of the grammar form or the syntactic construction, thus violating grammar norms of the target language and / or genre-style standards of scientific and technical literature.

Grammatical literalism, according to K.O. Ryabova [12, p.152], not only causes violation of the target language's norms, but it is responsible for various meaning distortions of the original. For example, if the following sentence: «*A new element will be discovered sooner or later*» is translated grammatically *ad litteram*, the result will be: «Новий елемент буде відкрито раніше чи пізніше». In this case, a violation of the adverbial degrees of comparison's functioning in Ukrainian is observed. In the analogous cases, the form of the positive, but not the comparative, degree should be used («рано чи пізно»).

Skills and habits of making translational transformations constitute a significant component of a translator's competence, therefore considerable attention should be paid to their training and correct application. Translational transformations should be aimed at adequate rendering the meaning of the original's information, taking into account the target language's norms. Transformations are obligatory at translating the English grammar features absent in Ukrainian. Analysis of methods for translating various grammatical forms and constructions is performed within the context of a sentence, since, on the one hand, it is the sentence which is the language unit which lends itself to systemic study, and on the other hand, the absolute majority of grammatical features are expressed in it. Only in the cases, when it is inevitable, translation is considered on the material of sentences combination.

**Ольга Кузьменко, Іван Бадула, Сергій Кузьменко
м. Полтава**

ТРУДНОЩІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Україна має значні запаси нафти й газу, що сприяє подальшому розвитку нафтогазодобувної та переробної промисловості, тому актуальним на сьогодні є вивчення й упорядкування терміносистеми цієї галузі для можливості вільного і однозначного застосування фахівцями.

Однією з головних відмінностей мови технічної літератури від інших різновидів є значна кількість термінів. В основі кожного терміна обов'язково лежить визначення (дефініція) реалії, яку він позначає, завдяки чому терміни

представляють собою точну і в той же час стислу характеристику предмета чи явища. Кожна галузь знання оперує власними термінами, які й складають суть термінологічної системи даної науки.

Нині на освітні заклади України як на інтелектуальні осередки покладено вкрай важливе завдання – формування грамотної, кваліфікованої, з належним духовним потенціалом суспільної еліти. Невипадково основним критерієм оцінки сучасного працівника будь-якої сфери є фахова майстерність, високий рівень володіння мовою професії, тобто знання і розуміння її термінів.

Тому особливе місце у професійній майстерності фахівця посідає вміння користуватися різними видами перекладу фахових текстів.

Перекласти – означає адекватно відтворити поняття, виражене засобами однієї мови, за допомогою засобів іншої мови, відтворити оригінал з урахуванням взаємодії змісту і форми.

Літературна грамотність перекладу – це відповідність нормам мови перекладу. Розкриваючи цю вимогу, слід зауважити, що літературно грамотним вважається той переклад, в якому відсутні форми і звороти, природні для мови оригіналу, але небажані для мови перекладу. Наявність таких помилок у тексті перекладу ускладнює його розуміння.

Процес перекладання – це не просте механічне відтворення сукупності елементів (слів, словосполучень, фраз) оригіналу, а складне свідоме відбирання кращих можливостей їх передання. Отже, вихідною точкою слід вважати оригінал у цілому, а не окремі його елементи.

Ці вимоги є головними до науково-технічного перекладу. Лише той переклад, який їм відповідає, може вважатися повноцінним і адекватним.

Пошук терміна-еквівалента (тобто відповідного за значенням терміна) у власній мові має починатися з аналізу нового поняття, яке виражає іншомовний термін. Цей аналіз може підказати, яке слово треба вжити на позначення певного поняття. Наприклад, у російській термінології є термін «развертка». Українська термінологія для цього поняття має терміни «розвертка» – металорізальний багатолезовий інструмент для обробки отворів [1] і «розгортка» – розгорнута поверхня будь-якої геометричної фігури [1].

Правильним вважається такий шлях перекладання термінів: «іншомовний термін – поняття – український термін», а не «іншомовний термін – український термін».

В основі терміна, що позначає металорізальний інструмент, лежить слово «вертеть», а не «разворачивать». Тому українським терміном буде «розвертка», а не «розгортка».

Науково-технічні терміни як мовні знаки, що репрезентують поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, становлять суттєву складову науково-технічних текстів і є однією з головних причин виникнення труднощів при перекладі з огляду на їх неоднозначність, відсутність перекладних відповідників (у випадку термінів-неологізмів) та національну варіативність.

Сьогочасну українську ситуацію в галузі термінологічного нормування ускладнює та обставина, що серед теоретиків і практиків терміноутворення є

прихильники принаймні двох термінотворчих традицій: одні зорієнтовані на використання усіх наявних в українській мові способів і засобів, а інші надають перевагу калькуванню з російської мови [4, с. 514].

Також при перекладі значні труднощі іноді виникають через те, що в лінгвістичному аспекті терміни, як і інші слова мови, мають явище багатозначності. У мові науки і техніки це явище поширене через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення.

Тому потрібно звертати увагу на наявні відмінності у значенні слів. Наприклад, «вышка» (рос.) перекладається «вишка» – висока вузька дерев'яна або металева споруда на стовпах, призначена для спостережень, стрибків у воду тощо або для укріплення чи розміщення чого-небудь на певній висоті над землею [1], а також «вежа» – 1 Висока вузька споруда, що має висоту значно більшу за ширину і будується окремо або як складова частина фортеці, палацу тощо. 2 Вишка для спостереження і передачі сигналів [1].

Тому у значенні «бурова», на наш погляд, доречніше вживати слово «вишка», яке більш точно передає призначення та будову споруди.

Велика кількість перекладацьких помилок припадає на сферу лексики (словникового складу мови), бо саме вона є найдинамічнішою складовою мови науки і техніки. До цих помилок відносять випадки неправильного перекладання як термінів, так і загальнонаукових, а також загальнонавчаних слів.

Певні труднощі під час перекладання можуть викликати слова обох мов, схожі за вимовою та написанням, але схожі/несхожі за значенням, які називаються лексичними паралелями. Лексичні паралелі можна знайти як на рівні загальнонавчаних слів, так і на рівні науково-технічної термінології. У цьому випадку вони будуть називатися термінологічними паралелями. Виникають термінологічні паралелі у зв'язку з тим, що під час створення нових термінологій досить часто запозичуються терміни іншомовного походження. Потрапляючи під вплив національної культури, вони проходять свій шлях у мові-реципієнті, внаслідок чого можуть або зовсім не змінити свого значення, або набути нових значень, або згодом втратити початкове значення.

Розглянемо ці типи на прикладах порівняння подібних загальнонаукових термінів російської та української мов.

З російської мови слово «задача» може перекладатися як «задача» – питання (переважно математичного характеру), яке розв'язується шляхом обчислень за визначеною умовою [1], і як «завдання» – 1. Наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа тощо. 2. Мета, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити [1].

Російське слово «пара» в українській мові може мати значення «два однорідних або однакових предмети, що вживаються разом і складають одне ціле чи комплект» (пара чобіт) [1]. Таке значення є і в російській мові. А також має лише українське значення «речовина у газоподібному стані» (пара ртуті) [1]. Термінологічні паралелі сягають приблизно 50 % усіх слів

науково-технічного тексту.

Варто звернути увагу на пароніми (так звані «хибні друзі перекладача»), оскільки тут виникають труднощі під час вибору потрібного слова: паливо – пальне, покажчик – показник, приводити – призводити, тяжкий – важкий, зрівняти – порівняти, освоїти – засвоїти тощо.

Часто під час перекладання науково-технічних текстів з російської мови на українську виникають труднощі, пов'язані з правильним вибором українського терміна або загальноживаного слова. Це може статися у тих випадках, коли в російській мові для кількох понять існує один багатозначний термін (слово), а в українській мові йому відповідає не один термін (слово), а декілька. Щоб уникнути таких помилок, слід уточнювати значення подібних слів у словниках, а також звертати особливу увагу на контекст, в якому знаходяться ці слова. Наведемо приклади.

«Станок-качалка» (рос.) – поширеним варіантом перекладу є «верстат-гойдалка», але: «гойдалка» – споруда, на якій гойдаються для розваги діти [1], «верстат» – 1 Примітивне дерев'яне устаткування для ткання ручним способом полотна, килимів тощо. 2 техн. Машина для обробки деталей або матеріалів [1]. Разом з тим: «станок» – 1 військ. Металева основа, на якій укріплюється гармата, кулемет і розміщуються прицільні, поворотні і інші механізми. 2 спец. Пристрій, на якому закріплюються частини агрегату, механізму тощо. 3 спец. Пристрій, який служить опорою під час деяких навчально-тренувальних занять. 4 рідко. Те саме, що верстат 3 [1]., «качатися» – 1 Перевертатися, повертатися на чомусь, по чомусь або в чомусь. 2 розм. Те саме, що колихатися [1], «колихатися» – 1 Злегка гойдатися під дією чого-небудь. 2 Похитуватися на ходу [1].

Таким чином, на нашу думку, застосування в українській термінології визначення «станок-качалка» не тільки не буде калькою з російської мови, а є більш змістовним і доцільним терміном. І саме «станок». І саме «качалка».

Висловлюючи думку про морфологічні особливості російсько-українського перекладу науково-технічних текстів, зауважимо: не варто переносити в українську мову специфічні особливості російської мови. Це стосується вживання дієприкметників активного стану на – уч (ий), – ач (ий), які не були притаманні українській мові до 30-х років ХХ століття. Порівняймо: очищаючий – очисний, збагачуючий – збагачувальний, ущільнюючий – ущільнювальний, перемикаючий – перемикальний, абсорбуючий – абсорбувальний, обертаючий – обертальний, нагріваючий – нагрівний тощо. Це вкрай важливо тому, що необхідно сформулювати думку по-українськи таким чином, щоб вона відповідала сучасній практиці. Переклад повинен повністю відповідати загальноприйнятим нормам української літературної мови.

Активні дієприкметники теперішнього часу обмежені в утворенні й використанні. У сучасній мові функціонують тільки ті дієприкметники, які втратили дієслівні ознаки й перейшли до класу прикметників. При цьому слід пам'ятати, що активні дієприкметники теперішнього часу відтворюються прикметниками: разрушающий – руйнівний, легкоулетучивающийся – легкий. Натомість поширені у сучасній українській мові віддієслівні прикметники на -льний: знижувальний, ослаблювальний,

металорізальний.

Пасивні дієприкметники на -мий здебільшого заступаються дієприкметниками на -ний: управляемый – керований; познаваемый – пізнаваний тощо або описовими формами: крутящийся вал – вал, що здійснює обертовий рух; сдающаяся в эксплуатацию скважина – свердловина, яка передається в експлуатацію.

Під час перекладу українською мовою наукових текстів неправильно часто добирають українські еквіваленти загальноживаних лексем російської мови, перекладають дослівно усталені словосполучення, а постійне тиражування одних і тих помилок у наукових текстах призводить до розхитування мовної норми.

Переклад – вид інформаційної діяльності, потреба в якому щорічно збільшується на 15 %, тому актуальним сьогодні є пошук раціональних шляхів вирішення проблеми швидкого та значного за обсягом перекладу. Цю проблему може розв'язати автоматизований (інші назви – комп'ютерний, або машинний) переклад.

Під час перекладання комп'ютер працює на різних мовних рівнях: розпізнає графічні образи, робить морфологічний аналіз, перекладає слова і словосполучення, аналізує синтаксис тексту (словосполучення і речення), проводить семантичні (сміслові) перетворення, що забезпечує змістову відповідність уведеного й отриманого речення або тексту.

Сучасні програми комп'ютерного перекладу можна з успіхом використовувати, проте перекладений текст слід перевірити, звернувши особливу увагу на переклад власних назв, термінів, слів у непрямому значенні та багатозначних, паронімів, омонімів, граматичних форм тощо, оскільки це може бути буквальный переклад, який не відповідає значенню терміна і може призвести до мовленнєвих огріхів і навіть комічних ситуацій. Наприклад, «холостой ход» – «неодружений хід», «основание вышки» – «підстава вишки».

Отже, як бачимо, основна складність перекладу науково-технічних текстів полягає у розкритті та передаванні засобами української мови російськомовних технічних реалій. Обов'язковою умовою повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо науково-технічного, є повне розуміння його та осмислення. Механічне заучування термінів, без осягнення їх сутності, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі.

Джерела та література

1. Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах (1970-1980) [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://sum.in.ua/>
2. Васенко Л.А. Лексичні труднощі перекладання [Електронний ресурс]: Режим доступу <http://uchebniks.net/book/277-faxova-ukrayinska-mova-navchalnij-posibnik-vasenko-la/38-leksichni-trudnoshhi-perekladannya.html>
3. Російсько-український нафтогазопромисловий словник [Текст]. – К.: Товариство «Знання» України, 1992.